

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-322-5-61>

УДК 336.226.322(477)

Інна ДВОРНИК

Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України
«Ніжинський агротехнічний інститут»
<https://orcid.org/0000-0002-9501-117X>
i.dvornyk@ukr.net

Вікторія СТАДНИК

Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України
«Ніжинський агротехнічний інститут»
<https://orcid.org/0000-0003-3154-3983>
vika_stadnyk@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ ЯК ШЛЯХ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В умовах воєнного стану економіка України опинилася в непростій ситуації: практично повне зупинення бізнес-активності, паливна криза, стрімке падіння експорту, розрив логістичних ланцюгів, обстріли енергетичної інфраструктури. Важливим завданням для країни стало забезпечення роботи ключових галузей економіки, бронювання працівників стратегічних підприємств, ефективне використання обмежених ресурсів, створення зеленого коридору для постачання товарів. За результатами аналізу макроекономічних показників визначено, що в 2022 році бюджетний дефіцит збільшився в 2,56 рази і становив 495 млрд грн, індекс інфляції становив 26,6%, що відображає існування галопуючої інфляції, рівень безробіття у середньому в 2022 рік зріс до 25–26%, відношення обсягу державного боргу до ВВП становило 78,4%. Для поліпшення економічної ситуації одним з основних завдань вбачаємо зростання ВВП – одного із найважливіших показників. Шляхом його збільшення є формування доданої вартості, яка додається в процесі виробництва товарів до вартості сировини, матеріалів, палива на кожній стадії руху товарів від виробника до споживача. У статті графічно відображено ланцюг формування доданої вартості як підтвердження її важливості. Досліджено, що в 2022 році імпорту на 47% перевищив експорт, при чому сума експорту, порівняно з 2021 роком, зменшилася на 17,3%, а імпорту збільшилася на 18,6%. Причини: воєнний стан, закриття ринків збуту. Визначено, що основні експортні позиції в Україні займають зернові культури, соняшникова олія, насіння і плоди олійних культур. Таким чином, Україна на світовому ринку, в переважній більшості, займає сировинну нішу. Тобто, сировина, яка залишається в країні й не може бути експортована, є основою для формування доданої вартості. Як результат, Україна повинна рухатися до якомога більшого ступеня самовідтворення.

Ключові слова: додана вартість, валовий внутрішній продукт, економіка, бюджетний дефіцит, державний борг.

Inna DVORNYK, Victoriya STADNYK

Separated Subdivision of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
«Nizhyn Agrotechnical Institute»

THE FORMATION OF ADDED VALUE AS A WAY OF DEVELOPING OF UKRAINE'S ECONOMY

In the conditions of martial law, the economy of Ukraine found itself in a difficult situation: an almost complete stop of business activity, a fuel crisis, a sharp drop in exports, a break in logistics chains, shelling of the energy infrastructure. Ensuring the operation of key sectors of the economy, booking employees of strategic enterprises, effective use of limited resources, and the creation of a green corridor for the supply of goods became an important task for the country. Based on the results of the analysis of macroeconomic indicators, it was determined that in 2022 the budget deficit increased by 2.56 times and amounted to 495 billion hryvnias, the inflation index was 26.6%, which reflects the existence of galloping inflation, the average unemployment rate in 2022 increased to 25–26%, the ratio of the volume of public debt to GDP was 78.4%. To improve the economic situation, we see the growth of GDP – one of the most important indicators – as one of the main tasks. The way of its increase is the formation of added value, which is added in the process of production of goods to the cost of raw materials, materials, and fuel at each stage of the movement of goods from the producer to the consumer. The article graphically displays the chain of formation of added value as confirmation of its importance. It was studied that in 2022, imports exceeded exports by 47%, while the amount of exports, compared to 2021, decreased by 17.3%, and imports increased by 18.6%. Reasons: martial law, closing of sales markets. It was determined that the main export positions in Ukraine are occupied by grain crops, sunflower oil, seeds and fruits of oil crops. Thus, Ukraine in the world market, in the vast majority, occupies a raw material niche. That is, raw materials that remain in the country and cannot be exported are the basis for the formation of added value. As a result, Ukraine should move towards the greatest possible degree of self-reproduction.

Key words: added value, gross domestic product, economy, budget deficit, public debt.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Україна сьогодні переживає непростий етап свого становлення. На жаль, умови воєнного стану внесли свої корективи в економічний розвиток України. Україна повинна бути готова до режиму тривалого протистояння. Для цього їй потрібне населення, території, оснащеність збройних сил і обов'язково обсяг економіки, який вимірюється через ВВП країни. Ключовою на нинішньому етапі має бути політика стимулювання структурних змін для побудови технологічної економіки, В результаті цієї політики мають

відновити своє функціонування підприємства, які будуть переробляти місцеву сировину і випускати готову продукцію з високою доданою цінністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вагомий внесок у дослідження сутності, процесів формування, розподілу та перерозподілу доданої вартості здійснили такі вітчизняні та зарубіжні науковці як: Л. Брю Стенлі, М. Портер, Г.М. Юрчик, Н.М. Самолук, І.А. Кравчук, О.І. Давидов, І.Л. Гурняк, О.І. Дацко, О.І. Яремчук та ін. Теоретико-методологічні аспекти дослідження формування доданої вартості в національному господарстві висвітлено в працях таких науковців, серед яких: О.М. Світовий, М.М. Ільчук, С.М. Судомир, С.М. Кваша, В.В. Коваль та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Незважаючи на значну кількість досліджень у напрямі трактування та дослідження доданої вартості, глибшого економічного обґрунтування потребують питання аналізу впливу доданої вартості як важливої складової формування ВВП в умовах воєнного стану.

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є аналіз впливу доданої вартості на розвиток економіки України.

Виклад основного матеріалу

Україна сьогодні переживає непростий етап свого становлення. Умови воєнного стану внесли свої корективи в економічний розвиток.

Результатом стало зростання рівня бюджетного дефіциту. Протягом 2022 року він збільшився в 2,56 рази. Видаткова складова перевищує доходну (рис. 1).

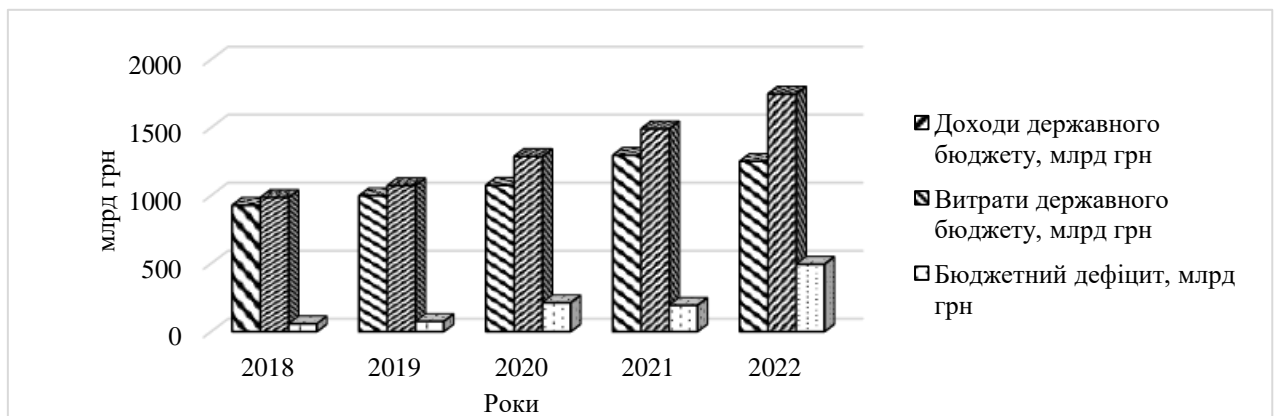

Рис. 1. Динаміка бюджетного дефіциту протягом 2018-2022 років, млрд грн [5]

Паралельно з цим відчувається зростання цін на товари та послуги. У 2022 році індекс інфляції становив 26,6%, що відображає існування галопуючої інфляції (рис. 2).

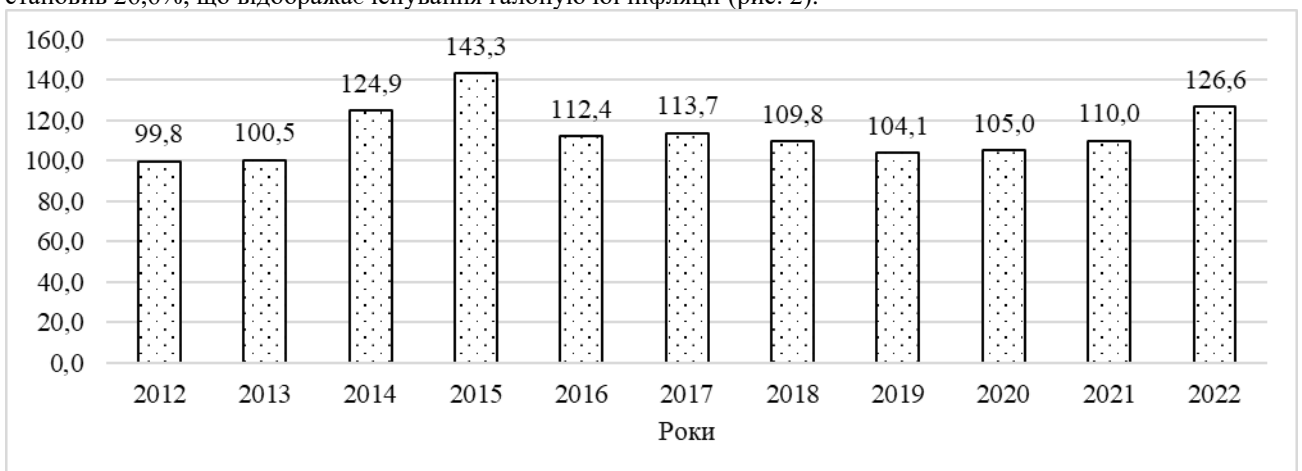

Рис. 2. Динаміка індексу споживчих цін в Україні протягом 2019-2022 рр., % [5]

Ведення воєнних дій на території України спричинили закриття підприємств або їх знищення чи руйнування. Рівень безробіття у середньому у 2022 рік зріс до 25–26%, що відповідає загальній кількості безробітних у 3,2 млн осіб.

З метою врегулювання складеної ситуації держава змушена використовувати кредитні ресурси.

Одним з індикаторів боргової безпеки є відношення обсягу державного боргу до ВВП, який у світовій практиці повинен становити менше 60% ВВП, а відповідно до методики Світового банку – менше 50%, що є основою стійкості державних фінансів. В Україні в 2022 році це показник становив 78,4% (рис. 3).

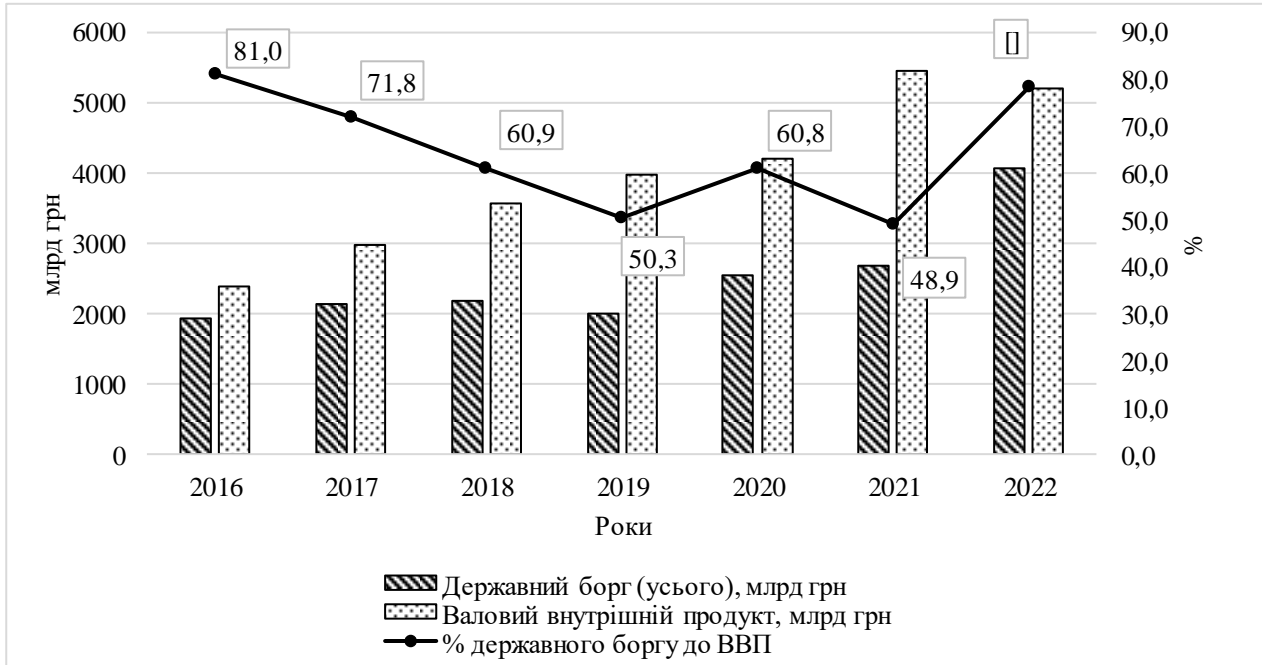

Рис. 3. Динаміка державного боргу та валового внутрішнього продукту України протягом 2016-2022 років [5]

На жаль, зменшення обсягів виробництва, перебої у виробничих процесах негативно вплинули на динаміку ВВП.

Валовий внутрішній продукт – один із найважливіших показників розвитку економіки, який висвітлює підсумок виробничої діяльності економічних одиниць-резидентів (людей) у галузі матеріального і нематеріального виробництва. Вимірюється вартістю товарів та послуг, виготовлених цими одиницями для кінцевого використання. ВВП країни обчислюється на річній, квартальній і місячній основі, у фактичних і порівнянних цінах. Також здійснюються річні розрахунки валової доданої вартості за регіонами. Це дає змогу визначати роль регіонів в економіці, проводити комплексний аналіз їх економічного розвитку та зіставлення економічного потенціалу як усередині країни, так і за її межами [4, 6]. ВВП у Системі національних рахунків розраховується трьома методами (рис. 4).

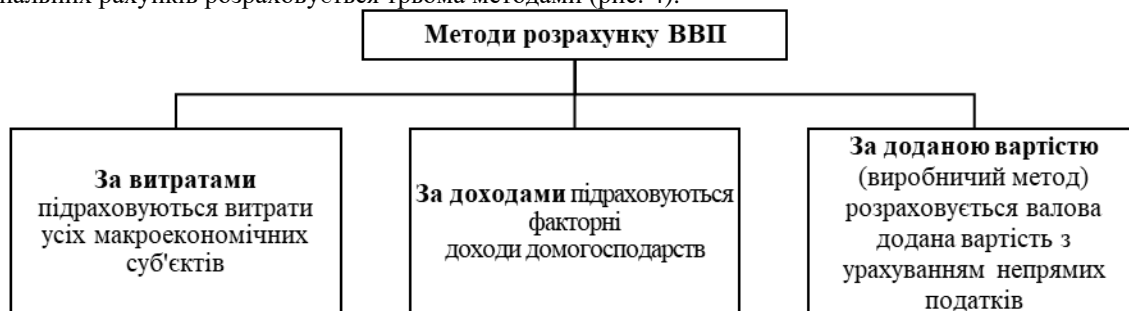

Рис. 4. Методи розрахунку ВВП

Усі три методи засновані на ідеї рівності потоків доходів і витрат у моделі економічного кругообігу, дають однакову величину ВВП з урахуванням статистичної похибки.

ВВП — сума валової доданої вартості галузей, плюс чисті податки на продукти. Додана вартість (Value Added) — це вартість, яка додається в процесі виробництва товарів до вартості сировини, матеріалів, палива на кожній стадії руху товарів від виробника до споживача.

Держава, у свою чергу, оподатковує кожний етап формування нового продукту податком на додану вартість. Таким чином, додана вартість формує основу національного багатства, яке є базисом економічного розвитку держави, територіальних громад, підприємств, сім'ї і людини.

Кожен з ланцюжка виробників з формування доданої вартості робить свій внесок у створення продукту, додавши до попередньої вартості сировини й витрат уже свою вартість, вартість своєї власної праці й витрат (рис. 5).

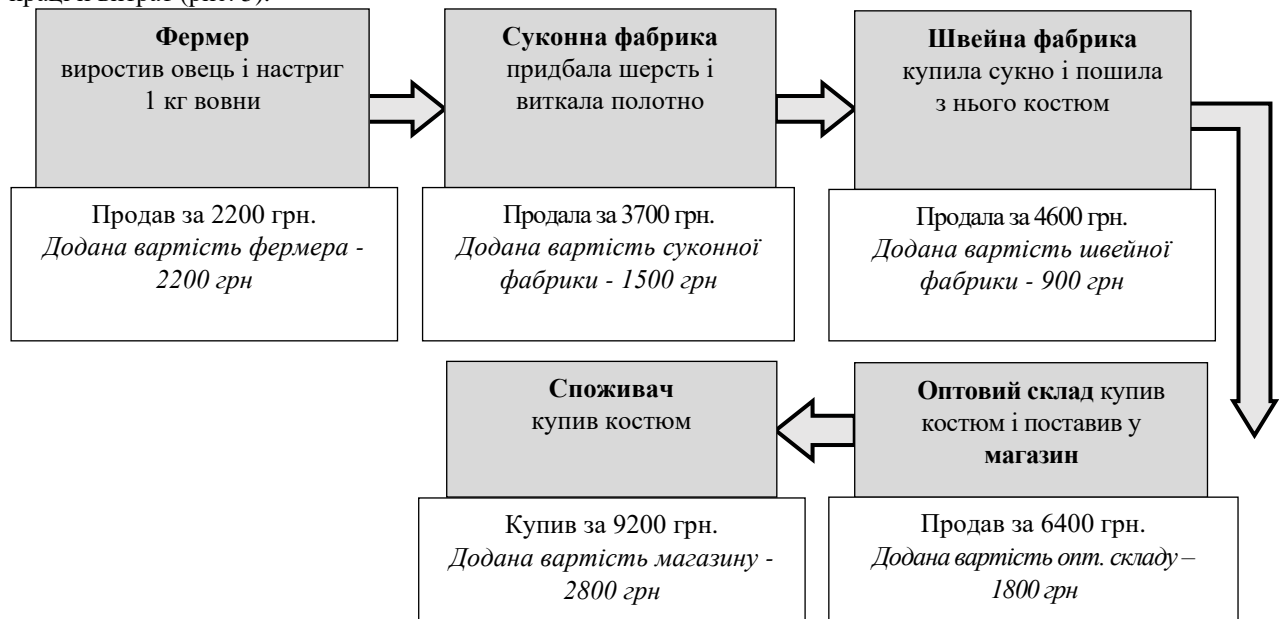

Рис. 5. Ланцюг формування доданої вартості (власні дослідження)

Україна завжди брала участь на світовому ринку товарів і послуг. При чому, за останні роки її роль значно зміцніла. Проаналізуємо динаміку зовнішньоторговельного балансу України (рис. 6).

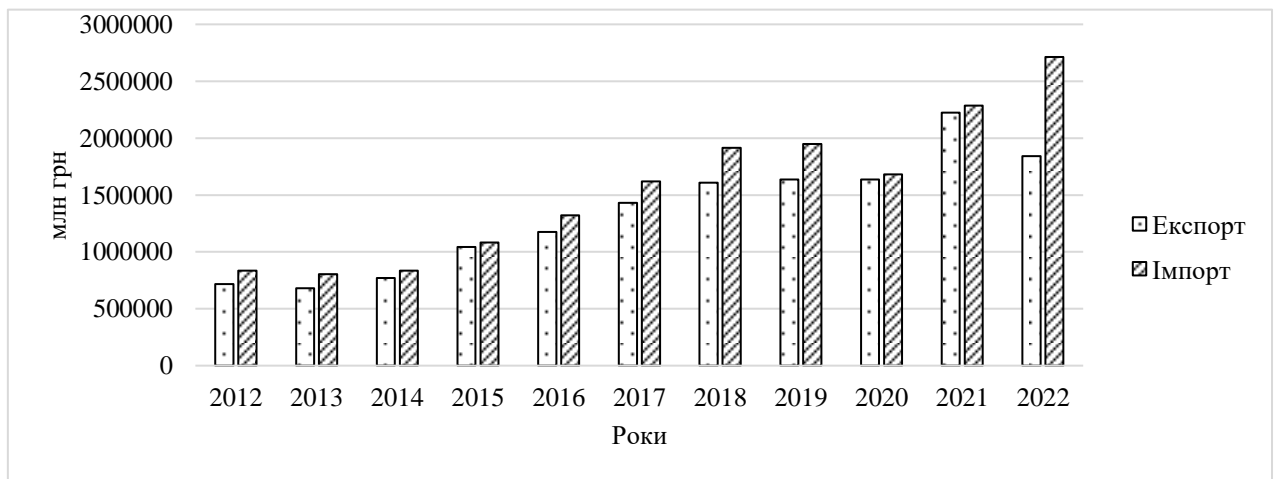

Рис. 6. Динаміка зовнішньоторговельного балансу України протягом 2012-2022 років [4]

Протягом 2012-2019 року значення імпорту перевищували показники експорту, що негативно відобразалося на ВВП країни. У 2020-2021 роках ситуація покращилася. Проте воєнний 2022 рік уніс свої зміни: імпорт на 47% перевищив експорт, при чому сума експорту, порівняно з 2021 роком, зменшилася на 17,3%, а імпорту збільшилася на 18,6%. Причини: воєнний стан, закриття ринків збуту.

У 2022 році Україна найбільше експортувала продукції до Польщі, Румунії, Туреччини, Китаю, Угорщини, Німеччини, Італії, Іспанії, Нідерландів, Словаччини. Найбільшу частку в структурі експорту складала продукція агропромислового комплексу – 35%, гірничо-металургійного – 15%, ІТ технологій – 12% та інше.

Отже, лідером в експорті є сільськогосподарська продукція. Проте в 2022 році її обсяг зменшився до 20,9 млрд дол [5].

Основні експортні позиції займають зернові культури, соняшникова олія, насіння і плоди олійних культур. Таким чином, Україна в переважній більшості займає сировинну нішу.

Отже, повертаючись до доданої вартості: є що переробляти, бо є ресурси. На сьогодні продукція більшості вітчизняних підприємств характеризується низьким рівнем доданої вартості, що знижує ступінь інноваційної активності підприємств та підтримки конкурентоспроможності продукції, призводить до сировинної орієнтації експорту, уповільнює розвиток продуктивних сил. Об'єктивно, що не має можливості

переробити все зерно, що експортується, на борошно, комбікорми та іншу продукцію і готові продукти із зерна, які є продукцією з високою часткою доданої вартості. Крім того, продукти переробки мають значно менший термін зберігання, ніж, наприклад, цільне зерно. Проте при виробництві хліба та хлібобулочних виробів як готового продукту, додана вартість по відношенню до виробництва та реалізації зерна пшениці збільшується у 2,5—2,6 рази, у тому числі переробка зерна на борошно збільшує додану вартість на 55—65 %. Переробка зерна на комбікорми може подвоїти величину створеної доданої вартості порівняно із виробництвом сировини [4]. Крім того в країні створюються нові робочі місця [2].

Отже, потрібно створювати ланцюги формування доданої вартості, оскільки виробництво продукції з вищою доданою вартістю як для держави, підприємства, так і для споживача є актуальним, оскільки формує основу національного багатства. Це забезпечить:

- збільшення розміру ВВП;
- зростання рівня зайнятості;
- наповнення державного бюджету за рахунок надходження податків (від заробітних плат працівників і прибутку підприємств, ПДВ);
- згладження проблеми закритих логістичних маршрутів;
- продовольчу безпеку країни;
- розвиток інтенсивного виробництва;
- вищу якість продукції;
- зниження собівартості [7].

Збільшення ВВП свідчатиме про потенціал України переходу на вищий шабель ланцюга доданої вартості. Встановлення виробничих потужностей та необхідної інфраструктури потребує часу та збільшення інвестицій. Сьогодні Україна отримує допомогу на відновлення. Тому варто використовувати її не пасивно, а активно, впроваджуючи інтенсивні технології, вводячи в дію підприємства, які, через відсутність фінансування припинили свою роботу, відкривати нові. Вагому роль у формуванні доданої вартості відіграє як державне регулювання, так і участь об'єднаних територіальних громад, які мають свої місцеві бюджети. Необхідно удосконалити цей процес шляхом ширшого застосування інструментів державного впливу щодо створення умов для покращення функціонування бізнесу.

Завдання держави – стимулювати капіталовкладення. Україна повинна рухатися до якомога більшого ступеня самовідтворення. Маємо навчитися виробляти своє й укріплювати міцну власну економіку.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, формування доданої вартості розглядається як вартість, що додається в процесі виробництва товарів до вартості сировини, матеріалів, палива на кожній стадії руху товарів від виробника до споживача [3]. Дослідження процесу формування доданої вартості формує уявлення про «ланцюжок дій», учасники якого змінюють товар, додаючи йому цінності (корисності), що може впливати на його конкурентоспроможність.

Дослідження доданої вартості в рамках даної праці торкається більше теоретичних засад її формування. Відтак, аналітичне дослідження формування, розподілу та перерозподілу доданої вартості належить до перспектив подальших наукових досліджень як важливого джерела наповнення державного бюджету.

Література

1. Dvornyk I., Stadnyk V. Analysis of profitability of agricultural enterprises as an indicator of economic efficiency. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2021. № 3. С. 163-167.
2. Дворник І.В. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств. *Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки*. 2019. С. 459-462.
3. Кравчук І.А. Теоретичні засади дослідження формування доданої вартості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. Випуск 22. Частина 1. 2017. С. 59-62.
4. Крилова А.О. Валова додана вартість як індикатор порівняння фінансових систем. *Регіональна економіка*. 2008. №3. С. 90-95.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Світовий О. М. Важливість застосування категорії «додана вартість» в управлінні підприємством. *Економіка та держава*. 2022. № 5. С.14-18.
7. Чмир К., Дворник І. Економічна безпека сільськогосподарського підприємства та заходи її підвищення. *Інноваційний розвиток та безпека підприємств в умовах неіндустріального суспільства*. Волинський національний університет імені Лесі Українки. 2020. С. 586-588.

References

1. Dvornyk I., Stadnyk V. (2021). Analysis of profitability of agricultural enterprises as an indicator of economic efficiency. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*. № 3. P. 163-167.
2. Dvornyk I.V. (2019). *Ekonomichna bezpeka silskohospodarskykh pidpryyemstv. Skhidnoyevropeysky natsionalnyy universytet imeni Lesi Ukrayinky*. P. 459-462.
3. Krylova A.O. (2008). Valova dodana vartist yak indykator porivnyannya finansovykh system. *Rehional'na ekonomika*. №3. P. 90-95.
4. *Derzhavna sluzhba statystyky*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Svitovyy O. M. (2022). *Vazhlyvist zastosuvannya katehoriyi «dodana vartist» v upravlinni pidpryyemstvom. Ekonomika ta derzhava*. № 5. P.14-18.

6. Chmyr K., Dvornyk I. (2020). Ekonomichna bezpeka silskohospodarskoho pidpryyemstva ta zakhody yiyi pidvyschennya. Innovatsiynny rozvytok ta bezpeka pidpryyemstv v umovakh neoindustrialnoho suspilstva. Volynskyy natsionalnyy universytet imeni Lesi Ukrayinky. P. 586-588.
7. Kravchuk I.A. (2017). Teoretychni zasady doslidzhennya formuvannya dodanoyi vartosti. *Naukovyy visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya Ekonomichni nauky*. Vypusk 22. Chastyna 1.P. 59-62.